

B.J. van der Walt

DIE WOORD VAN GOD:
LIG VIR ALLE WETENSKAP*

Ek wil my bydrae tot hierdie belangrike onderwerp tot twee hoofpunte beperk:

1. Lesse uit die verlede.
2. Sake vir dringende aandag in die hede.

Die stuk is nie bedoel om 'n volledige, sistematiese uiteensetting te wees met antwoorde op alle probleme nie. Die bedoeling is alleen om 'n bietjie agtergrond te bied en 'n paar vrae in u midde te lê.

1. Lesse uit die verlede

Om (positief) te kon kom by die stelling dat die Bybel die lig vir alle wetenskappe is, is dit belangrik om eers (negatief) te kan aantoon dat nie net die teologie in die lig van God se Woord beoefen behoort te word nie. Dit word nie gedoen om die teoloë kwaad te maak nie. Dit word gedoen omdat die geskiedenis ons daartoe verplig.

Die idee dat die teologie die alleenreg op die Bybel het, is baie oud. As die geskiedenis van hierdie veronderstelling nagegaan word, word baie vrae rondom Christelike wetenskapsbeoefening duideliker. 'n Terugblik op die verlede en op vraagstukke wat op die oog af dalk nie so direk met ons probleem te make het nie (byvoorbeeld die verhouding van teologie en wysbegeerte en die veld van ondersoek vir elk van die wetenskappe), kan alleen verhelderend wees – veral aangesien baie van hierdie idees vandag nog deurwerk.

Binne die Gereformeerde tradisie bepaal baie vandag nog (bewus of onbewus) die verhouding tussen wysbegeerte en teologie volgens die natuurgenadeleer. Die filosofie (op die terrein van die natuur) hou met die wete verband en die teologie (op die terrein van die genade) se terrein is die geloof. Dit is juis hierdie beskouing wat in die verlede – en ook vandag nog –

* **Repliek op die referaat van prof. D.F.M. Strauss is mondeling by die konferensie gelewer. Hierdie skriftelike uiteensetting is bedoel as agtergrond vir kongreëngangers, so dat kommentaar op die konferensie verkort kon word.**

tot onoplosbare spanninge tussen wysbegeerte en teologie aanleiding gee. Die diepere rede daarvoor is dat die onbybelse tweeterreineleer en die valse geloof-wete-dilemma as uitgangspunt geneem word.

Ons let op drie fasette van die spanning tussen wysbegeerte en teologie as die twee wetenskappe vanuit die natuur-genadededensskema beskou word. In die eerste plek is daar die spanning tussen teologie as wetenskap *sui generis* en filosofie as „gewone” wetenskap; tweedens die spanning tussen teologie as *ipso facto* Christelik en alleen Christelike wetenskap en filosofie as vanselfsprekend neutraal, en derdens die spanning tussen teologie as die *regina* en filosofie as *ancilla*.

1.1 Besondere (geloofs-)wetenskap versus „gewone” wetenskap

Die teoloog word hier gekonfronteer met die probleem of die (bonatuurlike) teologie werklik ’n wetenskap is, aangesien dit volgens die dubbele synsorde van natuur en bonatuur tot die gebied van die bonatuurlike (genade) behoort, en wetenskap op die gebied van die kenne tuishoort. Gewoonlik word gesê dat teologie wel ’n wetenskap is. Dit is egter nie ’n gewone wetenskap soos wetenskappe op die natuurlike terrein nie, maar ’n besondere wetenskap (*intellectus fidei*, geloofswetenskap). Die teologie is *sui generis*, want dit is méér as wetenskap. Ek het geen beswaar dat die teologie *sui generis* is in die sin dat dit van byvoorbeeld filosofie onderskei word omdat dit anders is nie. In die sin is egter ook filosofie en elke ander wetenskap *sui generis*, eiesoortig of eie-aardig. Ons kritiek is hier gerig daarop dat die teologie méér as wetenskap sou wees.

Die gevolg daarvan is dat die teologie iets bo-natuurliks is, dat die teologie bo alle kritiek verhef word. Vanuit die teologie kan dan ook bepaalde kritiek op die filosofie uitgeoefen word, maar die omgekeerde is nie toelaatbaar nie.

’n Verdere gevolg is dat aan die teologie as „Glaubenswissenschaft” ook besondere gesag toegeken word. Dit besit nie alleen gewone wetenskaplike gesag nie, maar die bondgenootskaplike gesag van sowel wetenskap as geloof. Hierdie ongeoorloofde vermenging tussen wetenskap en geloof was ’n rede waarom *teologieë* in die verlede gekanoniseer kon word tot amptelike leer van een of ander *kerk*.

Daar moet myns insiens egter duidelik onderskei word tussen teologie en Kerk (gemeenskap van die gelowiges). Die kerk en sy geloofsbelydenis is iets anders as die wetenskap teologie. Indien dit nie gebeur nie, kan die onaangename toestand ontstaan dat mense se regsinnigheid beoordeel word, nie volgens die belydenis van die Kerk nie, maar van heersende teologiese mening.

– wat môre moontlik weer deur 'n nuwe teologie vervang mag word.

Wie met die tweeterreineleer en die valse geloofwetstryd breek, ondervind nie sodanige probleme nie.

In die eerste plek is daar dan nie die probleem of die teologie 'n wetenskap kan wees nie. Verder is die teologie ook nie meer as 'n wetenskap of 'n heel besondere wetenskap nie. Dit is 'n doodgewone wetenskap, struktureel nie betroubaarder as enige ander wetenskap nie, en net soos ander wetenskappe afhanklik van geloofsvoorveronderstellings.

Verder verval die gedagte dat die teologie bo enige kritiek verhewe sou wees. As gewone wetenskap te midde van die ander moet dit sigself verantwoord, en soos in die geval van elke ander wetenskap is filosofiese besinning oor die grondslae van 'n bepaalde teologie moontlik en gewens.

Ook die toekenning van 'n besondere gesag aan die teologie is dan onaanvaarbaar. Dit het dieselfde *wetenskaplike gesag* wat enige ander wetenskap het.

Dit wat besonder is aan die teologie is die essensiële van sy veld van ondersoek, naamlik die Heilige Skrif. Wat dus deur alle wetenskappe – ook deur die teologie – wat daarop aanspraak maak dat dit Christelik is, *voorop gestel* moet word, moet deur die teologie ook *ondersoek* word. Anders gestel: alle wetenskappe moet na die Skrif *luister*, maar die teologie moet, behalwe luister, ook nog *ondersoek*. Hierdie ondersoek kan die luister bevorder as dit in die geloof gedoen word. (Daar is ook teologieë wat nie in geloofsgehoorsaamheid buig voor die Woord nie.) In die teologie moet ons dus steeds die wisselwerking vind van luisterende ondersoek en ondersoekende luister.

Wat teologie en Kerk betref: daar is wel verband tussen beide. Die verband is soortgelyk aan dié tussen die Heilige Skrif en die teologie waaroor ons so pas gehandel het: net soos die Skrif is ook die Kerk veld van ondersoek vir die teologie. Die teoloog kyk met 'n dubbelfokusbril: in die een geval kom die Woord in die fokus en in die ander geval die Kerk. Die Teologie het dus twee brandpunte: Woord en Kerk.

Tussen die twee brandpunte bestaan daar 'n intieme verband. Die Kerk is alleen Kerk as gehoorsaam na die Woord geluister word, as aan die Woord beantwoord word. In sy ondersoek van die Kerk sal die teologie dus ook die vraag moet beantwoord hoe deur die gemeenskap van die gelowiges (Kerk) na die Woord van God geluister is, geluister word, en geluister behoort te word.

In die „geluister behoort te word” kom ook die verskil tussen die twee brandpunte van die veld vir die teologie na vore: albei lê nie op dieselfde vlak nie. Daarom noem ons steeds die Skrif eerste en dan die Kerk.

In die sogenaamde bibliologiese groep van teologiese vakke (eksegese, kanoniek, ensovoorts) rig die teoloog sy blik meer op die Skrif; in die sogenaamde ekklesiologiese groep van die teologiese vakke (kerkreg, kerkregering, kerkgeskiedenis, ensovoorts) rig hy sy blik meer op die ander brandpunt, naamlik die Kerk. Ander teologiese vakke lê – as ons weer die beeld van die twee fokuspunte mag gebruik – op een of ander plek tussen die twee brandpunte. So byvoorbeeld die dogmatologiese groep wat die *Kerk* se belydenis van die *Woord* bestudeer.

Hierdie twee brandpunte van die veld van ondersoek vir die teologie is terselfdertyd ook brandpunte in die lewe van die Christusgelowige. Die Heilige Skrif is die bron waaruit hy as gelowige leef, en die Kerk is die hart van die koninkryk van God waarvan hy 'n burger is.

Die teologie staan as gewone menslike wetenskaplike aktiwiteit dus vlakby die sentrum van ons religieuse lewe. Dit is 'n voorreg, maar bring ook geweldige verantwoordelikheid mee. Die teoloog sal daarvoor moet waak dat hy steeds helder bewus bly van die radikale onderskeid tussen sy wetenskap en die veld van ondersoek daarvan (Woord en Kerk). Die geskiedenis van die teologie toon aan dat dit nie uitgesluit is dat die teoloog nie skerp genoeg onderskeid maak tussen sy wetenskap en die Openbaring van God nie, sodat die teologie 'n openbaringskarakter aanneem. Verder kan die teologie ook verstrik raak in die gedagte van 'n outonome wetenskap en, in plaas van in beskeidenheid en dienend sy heerlike taak te verrig, heersend optree en hom byvoorbeeld gesag aanmatig in kerklike sake, terwyl dit alleen beperkte wetenskaplike gesag besit.

Soos elke wetenskap beslaan die terrein van die teologie 'n beperkte gebied. Die ryke veelkleurige lewe van die Christen wat buite die Kerk op die breë terrein van die koninkryk ontplooi, is nie veld van ondersoek vir die teologie nie. Ook in die koninkryk luister die burger na die Woord van sy Koning en beantwoord dit gelowig in sy veelkleurige diens in handel, politiek, wetenskapsbeoefening, ensovoorts. Dit is egter nie die veld van ondersoek vir die teologie omdat dit ook *gelowige* diens is nie. Die geloof is nie beperk tot 'n aspek van die lewe nie maar kom in alle lewensfasette tot openbaring. Die teologie bestudeer één faset daarvan, naamlik die kerklike (of kultiese) geloofslewe¹).

1) Ook die studie van die „afvallige“ kultiese lewe hoort myns insiens tot die veld van ondersoek vir die teologie. Die goed:kwaad-bepaaldheid wat op die ganse skepping na

1.2 Christelike teologie versus heidense filosofie

Die (bonatuurlike) teologie is ook *sui generis*, aangesien dit die enigste Christelike wetenskap is en dit word verder as vanselfsprekend aanvaar dat die teologie Christelik is. Hierdie Middeleeuse gedagte is vandag nog springlewendig by vele.

Die rede waarom hierdie standpunt gehuldig word, is voor-die-hand-liggend. Die bonatuurlike teologie hoort tot die terrein van die genade, en alleen daar kan van Christelikheid sprake wees. Teologie is nie alleen geloofswetenskap nie, maar die enigste gelowige wetenskap.

Verder het alleen die teologie as veld van ondersoek die Heilige Skrif en mag dit as *sacra theologia (doctrina)* aangedui word. Omdat die veld van ondersoek heilig (of Christelik) is, sou die wetenskap wat die veld bestudeer, dit ook wees.

Tereg sê D.H.Th. Vollenhoven egter: „... wat het 'uitgegaan van de waarheid' betref, daarover beslist niet de veld van onderzoek, maar de geest waarin wordt gewerkt. Want het valt niet te loochenen, dat er onder de theologen zijn die zich allerminst door de Schrift laten gezeggen en evenmin, dat er onder de filosofen zijn, die dit wel doen”²⁾.

die sondeval van toepassing is, mag ook in die wetenskapsbeoefening nie geïgnoreer word nie. Dit is nie so eenvoudig nie. Die woord „afvallig” dui reeds op die abnormale van die kultiese lewe van diegene wat nie in Christus glo nie. Hulle het wel 'n openbaring, maar dit is 'n surrogaat- of pseudo-openbaring. Hulle het wel 'n kultiese gemeenskap, maar ons kan dit nie kerk noem nie – so iets soos 'n heidense kerk is 'n *contradictio in terminis*. Tog bly dit afvallige *kultiese* uitinge en is dit geen ekonomiese, etiese, juridiese, ensovoorts nie – selfs al is dit ook – kultiese uiting waarin die ekonomiese verafgod word! As sodanig behoort dit inherent tot die veld van ondersoek vir die teologie en kan ons nie saamgaan met A. Kuyper en andere wat dit in die literêre fakulteit wil laat bestudeer nie. Die heidendom moet – wat betref hul kultiese lewe – ook in die teologie bestudeer word, wat nie uitsluit dat ook ander wetenskappe bepaalde fasette van die afvallige kultiese lewe mag bestudeer nie. Dit is nie so dat teologie net met Christendom te doen het en die Godsdiensfilosofie (of „Religionswissenschaft”) net die heidendom bestudeer nie. Hierin sien ons ook 'n nawerking van die Thomisme: die konfrontasie met die heidendom vind alleen plaas in die filosofie, meer spesifiek die natuurlike teologie. Later (die Aufklärung) word hierdie natuurlike teologie omvorm tot Godsdienswetenskap. Kuyper aanvaar die Godsdienswetenskap maar plaas dit weer waar dit vroeër as natuurlike teologie tuisgehoort het, naamlik in die (fakulteit Lettere en) Wysbegeerte. Volgens ons sal ook hierdie afvallige kultiese uitinge by die Skriflig bestudeer moet word, wat openbaar hoe die mens se kultiese lewe werklik moet wees.

2) Vollenhoven. *Mededelingen van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte*, Des. 1965, p. 5.

P.G.W. du Plessis skryf: „... 'n wetenskap word nie Christelik deur sy sogenaamde voorwerp van ondersoek nie. Hoeveel Kommuniste is daar nie wat met groot toewyding en erns 'n studie van die Christelike geloof maak en daarmee seker geen Christelike wetenskap bedryf nie”³⁾.

Moontlik sit agter die gedagte van die teologie as vanselfsprekende Christelike wetenskap ook nog die myns insiens foutiewe veronderstelling dat Christelike wetenskap deur Christene beoefen sou wees. Christelike wetenskap beteken egter nie bloot wetenskap van Christene nie.

Teoloë is meestal Christene, sodat die teologie dus ook vanselfsprekend Christelik sou wees. Christene kan egter 'n baie onchristelike wetenskap voortbring. Christelike wetenskap is nie net wetenskap wat deur *Christene* beoefen word nie (dit is wel 'n noodsaaklike vereiste dog nog net één vereiste) maar ook werklike Christelike *wetenskap*.

Tereg sê J.M. Spier van Christelike wetenskap: „We mogen deze niet omschrijven als de wetenschapsbeoefening van christenen, omdat er in het wetenschappelijke werk van christenen nog vaak allerlei niet-christelijke motieven kunnen voorkomen. Wetenschap, die op de naam christelijk terecht kan aanspraak maken, is die wetenschap, welke beoefenaars in alle opzichten rekening houden met het Woord van God en daarom tot resultaten komen, die met de goddelijke Woordenbaring in overeenstemming zijn”⁴⁾.

Ons moet die aandag nog vestig op enkele fatale konsekwensies van die standpunt dat die teologie die enigste Christelike wetenskap is en ook *ipso facto* Christelik sou wees.

Dit is begryplik dat Christendenkers in die verlede — veral dié wat ander wetenskappe as teologie beoefen het — op die duur nie genoeg kon neem met die feit dat alleen die teologie Christelik kan wees, en daar dus alleen in hierdie een wetenskap tot eer van God gearbei kan word nie. 'n Oplossing is gevind daarin dat die ander wetenskappe vanuit die teologie verchristelik word.

Die fout is hier, myns insiens, egter dat dan nog steeds vanuit die twee-terreineleer geredeneer word. Die teologie lê op die Christelike terrein van die genade en die filosofie op die nie-Christelike terrein van die natuur. As

3) Du Plessis. *Bulletin van die SA Vereniging vir die Bevordering van Christelike Wetenskap*, 6:120, Aug. 1966.

4) Spier. *Wijsbegeerte en Kerk. In: Wijsbegeerte en levenspraktijk*, p. 30.

daar 'n band tussen die Christelike teologie, wat die Skrif bestudeer, en die nie-Christelike filosofie en vakwetenskappe gelê kan word, mag dit tot gevolg hê dat die wetenskappe op die terrein van die natuur ook Christelik word. Vanuit die genade word die natuur verchristelik, dit wil sê gekersten of gechristianiseer!⁵⁾

As dus gepoog word om vanuit die teologie 'n Christelike wetenskapsgebou op te rig, moet ons dadelik op ons hoede wees: dit mag 'n verkeerde natuur:genade-uitgangspunt verrai.

Tereg sê Dooyeweerd van die standpunt (naamlik dat die filosofie, as dit Christelik wil wees, op die dogmatiese en eksegetiese opvattinge van 'n bepaalde teologie gegrond moet word): „Deze fundamentele misvatting van de idee ener Christelijke wijsbegeerte is ontstaan uit een gemis aan inzicht in het innerlijke aanknopingspunt tussen het wijsgerige denken en de Christelijke religie”⁶⁾.

Die standpunt dat die teologie eintlik die enigste Christelike wetenskap is en die ander wetenskappe alleen deur een of ander „kontak” met die teologie Christelik kan wees, kom egter nog steeds onder Gereformeerde denkers voor⁷⁾. Verskeie voorstanders van die wysbegeerte van die Wetsidee het tereg teen hierdie gedagte gewaarsku⁸⁾.

5) Dit is interessant om in hierdie verband die tendens by sekere moderne Rooms-Katolieke denkers na te gaan. Hulle is verplig om aan die leer van 'n neutrale wysbegeerte vas te hou, maar hulle voel ook die onhoudbaarheid daarvan en worstel met die vraag hoe hulle, met behoud van die natuur:genade-skema, tog 'n Christelike wysbegeerte kan daarstel.

Dit is verder interessant om daarop te wys dat moderne Rooms-Katolieke nie alleen met die Christelikheid van die Wysbegeerte vanuit die teologie nie, maar omgekeerd ook met die wetenskaplike karakter van die teologie vanuit die wysbegeerte las het. As die verhouding van natuur en genade, geloof en wete antities gesien word, is 'n Christelike wysbegeerte sowel as 'n wetenskaplike teologie onmoontlik. Daar is dus twee redes waarom die eenheid van geloof en wete by Rome ten alle koste beklemtoon moet word!

6) Dooyeweerd. *Philosophia Reformata*, 25:102, 1960.

7) Cf. o.a. Diepenhorst. Christelike wetenskap en Christelike universiteit. In: *De Christen-academicus en de wetenschap*, voetnoot p. 74.

8) Ter illustrasie gee ons aan J.M. Spier hieroor die woord: „De fout in de bovenstaande redenering, dat iemand, die - hetzij in of buiten het wetenschappelijk bedrijf - zich op de Schrift zou beroepen, daarmee aan de theologie is onderworpen, ligt hierin, dat men die actie van het zich beroepen op Gods Woord niet heeft onderkend als een *geloofsacte*, maar deze als een wetenschappelijke daad meent te moeten kwalificeren.

Op hierdie wyse word die Christelike van *alle* wetenskappe van slegs *één* wetenskap afhanklik gemaak. Elke wetenskap moet by die helder lig van die Woord van God en nie in die (dikwels) flou lig van een of ander teologie (wat mensewerk is) bestudeer word nie. Veral as in gedagte gehou word dat teologie nie *ipso facto* Christelik is nie, besef ons dat dit nie die fondament vir die Christelike wetenskapsgebou kan bied nie.

Dat hierdie gevaar in die verlede egter nie skerp genoeg raakgesien is nie, blyk duidelik uit die feit dat dit ook dikwels in die geskiedenis gebeur het dat in die stryd om 'n Christelike wetenskap, met 'n sogenaamde Christelike teologie volstaan is⁹⁾.

Is het een geloofsacte – hetgeen wij stellig poneren – dan heeft de theologie hierbij niet de minste bevoegdheid, omdat zij geen wet des geloofs is". *Philosophia Reformata*, 16:13, 1951. Elders: „... deze bewering vergeet, dat het Schriftgeloof en het Schriftgebruik van de man van wetenschap een *directe* band aan Gods Woord onderstelt, die niet via de theologie gaat. Als een man van wetenschap zich op de Schrift beroept, doen hij dat op dezelfde wijze, waarop iemand, die niet wetenschappelijk besig is, zich beroepen kan op de goddelijke Woordopenbaring. Dit zich beroepen op Gods Woord is als zodanig niet een wetenschappelijke, maar een *vóór-wetenschappelijke* daad, het is niet *logisch*, maar *pistisch* gequalificeerd. En de *theo-logie* is niet primair pistisch, maar logisch bezig zijn". Wijsbegeerte en vakwetenschap. In: Wijsbegeerte en levenspraktijk, p. 232.

Spier waarsku ook vir die gevaar as hierdie standpunt konsekwent deurgevoer sou word: „Wie de theologie wil inschuiven tussen de wetenschappelijke onderzoeker en de Heilige Schrift, waarop deze zich heeft te beroepen en waar deze van uit moet gaan, die moet consequent ook de stelling aandurven, dat elk christen in al z'n doen en laten de theologie niet kan missen, sodat ieder, die een goed christen wil zijn, theologie moet gestudeerd hebben. Uit deze consequentie blijkt, dat hier een bepaalde vorm van wetenschapsverheerlijking in 't spel is". *Ibid.*

Ons steun Spier in sy stryd om die handhawing van die reformatoriese beginsel dat die Skrif geen geslote boek vir die „gewone" gelowige is nie en alleen vir die teoloog toeganklik sou wees. Moontlik reageer Spier uit reaksie hier egter tog te skerp en vergeet dat die teologie tog – soos ons voorheen reeds gesê het – die ander wetenskappe kan *help* (let wel nie *voorskryf*) in hul luister na die Skrif. 'n Wetenskaplike wat op wetenskaplike wyse hom op die Skrif wil beroep, sal hierdie hulp nie van die hand wys nie – as dit ten minste vanuit 'n reformatoriese teologie gebied word nie.

Hiermee propageer ons nie 'n ander gangbare gedagte, naamlik dat die ander wetenskappe leenstellings (*Lehnsätze*) van die teologie moet oorneem nie. Laasgenoemde gedagte wortel in die Middeleeuse idee van die teologie as *scientia subalterna*.

9) Popma sê hiervan die volgende: „De mening, alsof er op het terrein van de theologie géén strijd zou zijn tussen het zaad van de vrouw en het slangezaad, heeft menigeen ertoe verleid, te denken dat men aan zijn wetenschappelijke Christenplicht reeds voldaan zou hebben, wanneer men er zich toe zette om met volle ijver en alle kracht de een of andere orthodox-Christelijke theologie te beoefenen. Het is merkwaardig dat deze, in zich zelf tegenstrijdige en op alle punten onrijpe opvatting van de Christelijke theologie niet alleen onder theologen, maar ook onder beoefenaars van andere faculteiten nog veelvuldig word aangetroffen. Zo lang hierin geen verandering komt, is geheel het Christelijke wetenschappelijk leven met lamheid en onvruchtbaarheid geslagen". *Levensbeschouwing* 1, p. 20.

'n Teologiese fakulteit as sodanig – hoe belangrik ook – maak 'n universiteit nog nie Christelik nie. Volgens H. van Riessen was dit juis die fout van die Universiteit wat Calvyn in Genève opgerig het, naamlik dat teologie as die hoofsaak beskou is en dat die Christelike filosofie, wat Calvyn ook wel noodsaaklik geag het, nooit ontwikkel is nie¹⁰).

Die Universiteit van Leiden het dieselfde fout begaan. Die teologie word as die belangrikste beskou en die ideaal van 'n ware reformatoriese beoefening van die wetenskap het gevolglik ook hier misluk¹¹).

1.3 Koningin versus diensmaagd

Die besondere karakter van die teologie bestaan ten slotte daarin dat dit in die verhouding van koningin tot die filosofie en die ander wetenskappe sou staan.

Die motivering hiervoor is gewoonlik die volgende. Die teologie is *regina scientiarum* as gevolg van sy groter sekerheid, die groter waardigheid van sy veld van ondersoek (God) en die feit dat met die teologie die hoogste doel, naamlik ewige geluksaligheid, nagestreef word.

Die drie punte van die motivering openbaar duidelik 'n oorskatting van die teologie.

Die argument van die groter sekerheid van die teologie gaan nie op nie. Ons het reeds daarop gewys dat die teologiese resultate nie die vastheid, sekerheid en onveranderlikheid van die Woord (as veld van ondersoek vir die teoloog) besit nie. Die ontwikkeling van die teologiese denke toon ook aan hoe teologiese sisteme verouderd raak en deur nuwes opgevolg word. Die gesag van die teologie is dan ook alleen wetenskaplik van aard en dit besit geen Openbaringsgesag nie.

Wat die groter waardigheid van die veld van ondersoek betref, sou ons nie God as die veld van ondersoek vir die teologie aandui nie. Ons is van mening dat die mens as skepsel se opdrag tot die skepping beperk is. Ook in sy wetenskap mag hy nie probeer om die kosmiese grense te transendeer nie, want dan is dit geen wetenskap meer, dog spekulasie.

Natuurlik kan die teologie – maar dan ook met die nodige skugterheid en eerbied – dit wat God self aangaande Homself in sy Woord aan ons open-

10) Cf. Van Riessen. *The university and its basis*, p. 37.

11) Cf. id., p. 37-39.

baar het, probeer saamvat. Primêr gaan dit in die teologie egter nie om God nie maar om die ondersoek van sy Woord (en die Kerk), soos ons voorheen reeds betoog het.

Selfs die feit dat die teologie die Woord bestudeer, mag nie aanleiding daartoe wees dat die teologie in hoogmoed hom verhef en koningsheerskappy aanmatig nie. By die teoloog se luister na en ondersoek van die Heilige Skrif pas juis diepe eerbied en nederigheid.

Die derde motivering, naamlik dat in die teologie die hoogste doel en ewige geluksaligheid nagestreef word, is ook onaanvaarbaar. So word aan die teologie 'n soteriologiese taak toegeskryf wat dit nie by magte is om te vervul nie.

Die heel basiese rede waarom die teologie tot *regina* geproklameer word, is natuurlik weer die tweeterreineleer waarin die genade (as die hoëre) heerskappy voer oor die natuur (as die laere). So 'n gedagte pas egter glad nie binne die reformatoriese denke waar daar met die valse tweeterreineleer gebreek moet word nie.

Nie sonder humor merk H. van Riessen ten opsigte van hierdie gedagte van die teologie as koningin op: „It is too easy a victory... The queen belongs to the sphere of the state and that of chess but not to the field of science”¹²).

Na die „koningin” moet ons nou aandag vra vir die „diensmaagd”: „diensmaagd” beteken dat die filosofie diens aan die teologie moet lewer. Hierdie dienslewering hou in dat die filosofie ook terdeë invloed op die teologiese arbeid het. Dit is nie maar net „formele” invloed nie, maar die „diensmaagd” bepaal op beslissende wyse die inhoud en rigting van die teologie.

Die gedagte van die filosofie as *ancilla theologiae* is dus misleidend en gevaarlik want dit skep die indruk dat die (bonatuurlike) teologie hoog bo enige invloed van die diensmaagd verhef is, terwyl die diensmaagd eintlik die teuels in die hande het.

Die ontwikkeling van die Westerse denke het ook duidelik die diensmaagd se ware karakter openbaar: dié filosofie wat in die Middeleeue die diensmaagd was, word tydens die Verligting die bevrydster, in die negentiende eeu meesteres en is tans, indien nie 'n vyand nie, tog 'n gevaarlike buurvrou waarvoor die teologie op haar hoede moet wees.

12) Van Riessen. *Christian perspectives 1962*, p. 90.

Op die ou end gebruik die teologie nie die wysbegeerte nie maar gebruik 'n bepaalde wysbegeerte die teologie!

Ons kan na aanleiding van wat die hele geskiedenis van die teologie bied, selfs poneer dat, omdat die teologie steeds aan filosofiese *presupposita* gebonde is, niemand 'n teologiese visie en werkwyse in sy wortel kan peil, as die wysgerige voorveronderstellings nie onderken word en in diskussie gestel word nie.

Hierdie stelling sou met tallose konkrete bewyse gestaaf kon word (waarvoor dit hier nie die aangewese plek is nie), en ook deur uitsprake van persone wat die bepalende invloed van die filosofie op die teologie al die eeue deur raakgesien het¹³).

Dit is interessant om daarop te let dat die Rooms-Katolieke (veral Thomiste) meestal eerlik erken het dat die teologie nie sonder 'n bepaalde filosofie kan nie. Die eienaardige is dat ons dit van die meerderheid Protestantse teologiese denke nie kan konstateer nie. Ons vind nog steeds òf 'n ontkenning van enige invloed òf sodanige beperking van die invloed van die filosofie, dat dit nie aan die ware toedrag van sake laat reg geskied nie.

Daar word byvoorbeeld beweer dat die teologie slegs formeel van die filosofie gebruik maak¹⁴). H. Dooyeweerd sê tereg hiervan: „It is a vain illusion

13) Ons volstaan met twee uitsprake ter illustrasie: J. Macquarrie sê in sy werk *An existentialist Theology*, p. 9: „Whether for good or ill, it is a fact that throughout its history Christian theology has fallen at various times under the influence of different secular philosophies”.

A. Szekeres noem enkele voorbeelde: „Om de christelijke Apologeten te kunnen verstaan is het nodig de griekse filosofie te kennen. Zonder Plato en het Neo-Platonisme is Augustinus en zonder Aristoteles is Thomas van Aquino niet te begrijpen. Hoe wil men zonder de kennis van de Renaissance en het Humanisme, zonder Descartes, Spinoza, Leibniz en de Engelse empiristen de verschillende theologische concepties van deze perioden kunnen verstaan? Hij aan wie de naam Kant of Hegel niets zegt, zal ook niet veel zakelijks kunnen vertellen over de theologie van de XIXe eeuw. De bestudering van Kierkegaard is de eerste vereiste om de problematiek van de dialektische theologie aan te kunnen voelen. Barth zal men zeer moeilijk kunnen lezen zonder grondige wijsgerige studie. Voor het verstaan van Bultmann is het nodig om Heidegger te kennen en men zal Brunner gemakkelijk kunnen lezen, als men op de hoogte is van de Marburgse resp. van de moderne Ik-Gij-filosofie” *Theologie en Wijsbegeerte*, p. 6, 7.

14) Dit skyn of C.A. van Peursen ook hierdie standpunt, wat ons dikwels aantref, huldig. Hy erken wel dat die teologie menslike denke is en van bepaalde denkvorme en -kategorieë, wat in 'n bepaalde tyd of kultuur gangbaar is, gebruik maak. Die filosofie het blykbaar egter net die funksie dat die teologie teen verkeerde denkvorme moet waarsku en dat dit die beste en die nuutste filosofiese instrumente vir die teologie moet verskaf (*Christelike Encyclopedie* VI, p. 623). Daarom sê hy dan ook dat die teologie geen wysgerige fundering nodig het nie (Id., p. 623). Dieselfde gedagte vind ons in sy

to imagine that the notions borrowed from ... a philosophy could be utilized by the theologian in a purely formal sense”¹⁵).

Die teologie kan die filosofie nie maar soos 'n slaaf in diens neem en (as dit begin lastig word) weer die huis uitsit – soos Sara vir Hagar nie!

Andere wil die invloed van die filosofie tot spesifieke teologiese vak(ke) beperk. Sommige erken byvoorbeeld wel dat die dogmatiek hom nie aan wysgerige invloed kan onttrek nie, omdat dit van begrippe wat 'n sterk wysgerige inslag het (soos „natuur”, „wese”, „persoon”, „substansie”, ensovoorts) gebruik moet maak. Daarom word die dogmatiek momenteel dikwels ook met wantroue bejeën. Die eksegeese sou egter die taak hê om sonder enige vooringenomenheid na die Skrif te luister. Daarom moet die eksegeese ook eintlik hoofvak van die teologie wees – omdat dit die naaste aan die Skrif staan!

C. Veenhof ontmasker hierdie pretensie van vele eksegete, naamlik dat hul „blanko” teenoor die Heilige Skrif sou staan: „Vele predikante zeggen b.v. dat ze zich niet met 'de filosofie' bemoeien! Ze werpen zich op 'de eenvoudige verklaring der Heilige Schrift' zonder meer. En, zeer naïef, meenen ze in oprechten gemoede, dat zich tusschen hen en de Heilige Schrift geen enkele wijsgerige constructie, geen enkel filosofisch schema of vooroordeel bevindt. Neen, ze bemoeien zich niet met 'de filosofie' – het is alleen maar jammer, dat 'de filosofie' zich zoo grondig met hen heeft bemoeid en hen stevig in haar greep houdt”¹⁶).

werk *Filosofische Oriëntatie*, waarin hy onder andere sê: „De theologie moet de wijsbegeerte kennen, niet om er iets van over te nemen, maar om zichzelf te leren kennen” (p. 134). Die wysbegeerte moet dus die teologie formeel met denkkategorieë help en verder sorg dat die wysbegeerte uit die teologie bly!

Sy woorde „In ieder theologisch stelsel waart het spook der wijsbegeerte, als een vermeend gestorvene rond” (p. 134) moet ons dan ook reg verstaan. Die feit dat die wysbegeerte nie net formele diens aan die teologie gelewer het nie maar ook materiële invloed daarop uitgeoefen het, word daarin veroordeel.

15) Dooyeweerd. *In the twilight of western thought*, p. 154. Cf. ook Zuidema. *Philosophia Reformata*, 26:179, 1961.

16) Veenhof. *In Kuypers lijn*, p. 12. Ook F.H. von Meyenfeld wys op die vergissing van die voorstanders van 'n onbevooroordeelde eksegeese: „De exegeten dachten dat ze aan geen enkel stelsel gebonden waren: ze bemoeiden zich er dan ook niet mee. Maar o wec, hun eigen opleiding aan de Universiteit had hen toch enig filosofisch venijn ingespoten! Met dit gevolg, dat ze wel degelijk filosofisch bepaald waren, echter vanwege hun niet meelevens, was hun wijsgerig colbert twee modes ten achter. Zijnde een aflegger uit hun studentetijd! In: *Wetenschappelijk bijdragen door leerlingen van dr. D.H. Th. Vollenhoven*, p. 55.

Die geskiedenis toon aan dat die verskillende „Christelike” teologieë self die nie-Christelike filosofieë binnegenooi het. So het hulle egter die Trojaanse perd binne hulle mure toegelaat. Dikwels het latere teoloë dit besef en wou hulle die saak regstel. Deur hulle foutiewe optrede is die toestand nie verbeter nie: die onaanneemlik-geworde filosofie word nou met ’n ander nie-Christelike filosofie die huis uitgedryf!

M.J. Arntzen sê van sekere moderne Gereformeerde teoloë se reaksie teen die Skolastiek dat hulle vir Aristoteles vlug maar in die hande van ’n veel groter vyand van die Evangelie val. Dit laat hom dink aan die man wat in Amos 5:19 beskrywe word: hy vlug vir ’n leeu maar as hy in sy huis kom, pik ’n slang hom!¹⁷⁾

Sommige huidige Nederlandse en Duitse teoloë is teenoor die wysgerige agtergrond van die ouere teoloë baie krities ingestel maar teenoor allerlei moderne filosofieë heeltemal toegeefflik.

Ook H. Dooyeweerd wys op die gevaar daarvan wanneer gepoog word om die duiwel met Beëlsebul uit te dryf. Syns insiens is dit onbegryplik dat so baie moderne teoloë beweer dat die huidige Eksistensialisme meer Bybels as die Aristoteliese Thomisme is¹⁸⁾.

’n Verdere opmerklike verskynsel is dat die filosofie waarmee die Christelike teologie opereer, dikwels ook nog verouderd is. Die teologie het die neiging om konserwatief te wees. Verskeie studies het reeds aangetoon hoe die Rasionalisme van Descartes vanuit die ou skolastiese filosofie deur Voetius bestry is. Dit is natuurlik makliker omdat so ’n filosofie dan al by die „Sturm und Drang”-periode verby is, gevestig en dus meer aanvaarbaar is, terwyl al die kritiek op die nuwe modefilosofie afgevuur word.

Onnodig om daarop te wys dat die veelsydige kontak en innige vergroeiheid van die Christelike teologie deur die eeue met die nie-Christelike filosofieë ’n hindernis vir die voortgang van die Evangelie was.

Ons moet natuurlik versigtig wees om nie alle dwalinge in die Christelike teologie aan die besmetting van die wysbegeerte (al is dit ’n nie-Christelike) toe te skrywe nie. Die teologie is nie inherent suiwer nie, en die wysbegeerte is nie sonder meer die moeder van alle ketterye nie. (Dan word weer die

17) Cf. Arntzen, *De crisis der Gereformeerde kerken*, p. 22.

18) Cf. Dooyeweerd, op. cit., p. 155. Cf. ook H. van der Laan, *Spanningen in de Gereformeerde kerken*, p. 46.

Thomistiese siening van die verhouding van Christelike teologie en heidense filosofie hanteer.)¹⁹⁾

Ons konklusie met betrekking tot die verhouding tussen teologie en wysbegeerte het Dooyeweerd kernagtig in die volgende woorde saamgevat: „Het dilemma voor de theologie is niet of ze al of niet wijsgerig gefundeerd moet zijn, maar of ze haar wijsgerige grondslagen in een Schriftuurlijke, de wel in een onscriptuurlijke filosofie zal zoeken. Want zij *kan* als wetenschap niet zonder wijsgerige grondslagen bestaan”²⁰⁾.

Wat in die voorafgaande bladsye gesê is, mag die indruk skep dat ten diepste tog nie ontkom word aan die gedagte dat een of ander wetenskap koning moet wees oor die res nie. Dit mag lyk asof skrywer hiervan die rolle net omkeer: dit is nie die teologie wat oor die filosofie heers nie, maar die filosofie oor die teologie. Dit mag ook die indruk skep asof dit volgens die skrywer nou nie meer die teologie is wat aan die filosofie sy Christelike karakter moet gee nie, maar die filosofie aan die teologie. Dit is egter geensins die bedoeling nie. (Wat nie wegneem dat, ensiklopedies besien, die wysbegeerte 'n sekere funderingsfunksie vervul waarop verderaan nog gewys sal word.) Ons het egter alleen getoon wat *in feite* die situasie is, naamlik dat die teologie op beslissende wyse deur die wysbegeerte bepaal word.

Wat vir die teologie geld, geld ook vir alle ander wetenskappe: „Het denken op enigerlei vakgebied kan zich wel van alle wijsbegeerte ontslagen achten, deze wijsbegeerte is niettemin overal direct aanwezig. De verbinding, welke de denker opneemt met de grond der dingen, of zijn ontkenning dienaangaande, plaatst hem en ons midden in de *wijsbegeerte*.

Of de mens wijsgerig wil denken dan wel zich van alle filosofie ontslagen acht, het is met wijsbegeerte dat zijn denken begint en eindigt”²¹⁾.

Daar kan heel bewustelik van 'n bepaalde filosofie uitgegaan word of onbewustelik (wat meestal die geval is) met 'n filosofie geopereer word. Dit kan 'n spesifieke filosofie wees of 'n konglomeraat van filosofieë as gevolg van 'n eklektiese metode.

19) Cf. Du Plessis. *Bulletin van die Suid-Afrikaanse Vereniging vir Christelike Wetenskap*, Aug. 1966, p. 121.

20) Dooyeweerd. *Philosophia Reformata*, 23:61, 1958. Cf. ook *In the twilight of western thought*, p. 157.

21) Mekkes. *Scheppingsopenbaring en Wijsbegeerte*, p. 52.

Whitehead het treffend gesê dat elkeen wat meen dat hy in sy wetenskap geen filosofie gebruik nie, homself aan 'n „chance philosophy” oorgee²²).

Die feitlike situasie waarvan hierbo melding gemaak is, hang saam met die aard van die wysbegeerte. In die lewens- en wêreldbeskouing gaan dit om die voorwetenskaplike geheelbeeld wat ons van die werklikheid het. Hierdie geheelbeeld bepaal ook ons siening van elke deel of aspek van die lewe. Op die gebied van die wetenskap hou die wysbegeerte hom met die werklikheid in sy geheel (*samehangende verskeidenheid*) besig. Dit sal dus ook bepalend vir die verskillende vakwetenskappe wees wat slegs dele of aspekte van die geheel bestudeer. Die verskillende vakwetenskappe bestudeer ten eerste die *verskeidenheid*. Daarmee kan egter nie volstaan word nie. Hulle moet tweedens ook aan die samehang van die verskeidenheid aandag skenk. Juis hierin word die vakwetenskappe deur die filosofie bepaal, wat sy aandag op die onderlinge samehang in die ryke verskeidenheid van die skepping van God rig²³).

As ons verder in gedagte hou dat die wysbegeerte hom veral wetenskaplik oor die voorwetenskaplike lewens- en wêreldbeskouing besin, en dat die lewens- en wêreldbeskouing ook 'n beslissende invloed op ons wetenskapsbeoefening het, is dit duidelik waarom die filosofie so 'n groot invloed op die teologie en ander wetenskappe uitoefen.

Dit is dringend noodsaaklik om in die verdere uitbou van 'n reformatoriese teologie hierdie aard en innerlike karakter van die wysbegeerte raak te sien, en nie te ignoreer nie. Dit is onbegryplik dat die meeste teologieë hulle verhouding tot die wysbegeerte nog steeds nie duidelik gesien het nie, terwyl hulle vandag – meer as ooit – hul afhanklikheid van die wysbegeerte openbaar²⁴).

22) Cf. Van Riessen. *Mens en werk*, p. 118.

23) Mekkes stel dit so: „In elk (vak)wetenskap, die een bepaald aspect of enkele aspecten van het bestaande als eigen theoretisch veld betreedt, doet zich dus wijsbegeerte gelden, want men kan een aspect niet geordend bestuderen indien men zich er geen rekenschap van geeft wat het als 'aspect' van het geheel, temidden van den samenhang van alle aspecten, beteekent, welke rol het daar speelt, welke invloeden het vandaar ondergaat en daarop uitoefent”. De Wijsgerig vraag over de Theologie. *Bulletin van die Suid-Afrikaanse Vereniging vir Christelike Wetenskap*, nr. 19, Junie 1969, p. 6.

24) K. Runia noem in 'n artikel „Some features of contemporary liberal Theology” *International Reformed Bulletin* 9(24/25), 1-12, 1966, waarin hy die belangrikste trekke van die kontemporêre teologie behandel, as een van die kenmerke die feit dat die huidige teologie duideliker as ooit 'n filosofiese basis het. Hy spreek selfs van *afhanklikheid* van die moderne teologie van die modofilosofie: „A second rather common

Die skepping is wel 'n verskeidenheid maar dit hang intiem saam. As die wetenskappe wat hierdie skepping in sy verskeidenheid bestudeer, mekaar bystaan, kan dit van besondere waarde wees in ons poging om gesamentlik 'n Christelike wetenskapsgebou op te rig.

Ter afsluiting nog enkele probleme wat ek persoonlik ondervind, maar wat seker vraagstukke is waarmee meer van ons worstel.

2. Sake vir dringende aandag in die hede

Die probleem van hoe die Skrif die lig vir alle wetenskappe kan wees, is nie 'n nuwe vraagstuk nie. My persoonlike indruk is egter dat ons die afgelepe byna honderd jaar nie veel gevorder het nie.

2.1 Meer radikale „worteldenke” en minder „plusdenke”

In baie — seker die meeste — gevalle is volstaan met oppervlakkige lapwerk. Daar is byvoorbeeld gepraat oor wat *Christelike* wetenskap is sonder om eers duidelikheid te kry oor die vraag wat *wetenskap* is. Moet nie die vraag na wat wetenskap is ook „in U lig” besien word nie? Moet die vraag nie eers beantwoord word alvorens gevra word wat Christelike wetenskap is nie? Omdat dit in die verlede meestal nie gedoen is nie, is gewoonweg met byvoorbeeld 'n gangbare (byvoorbeeld die positivistiese) wetenskapsidee geopereer wat alleen met 'n paar algemene Bybelse waarhede in 'n stemmige Christelike rokkie getooi is. Die Christelikheid het dus 'n plus by die (neutrale) wetenskap geword.

Christelike wetenskap beteken egter nie iets *in*, *aan* of *apart* by die gewone wetenskapsbeoefening nie. Die „Christelike” van die Christelike wetenskap impliseer nie 'n bloot statiese Christelike grondslag as onderbou, of 'n teologiese bobou, of 'n filosofiese meta-bou nie. Christelike wetenskap is nie wetenskap plus Christelikheid nie. *Van die begin af, radikaal*

teature is the *dependence on some philosophical system or method*. On purpose we use the term 'dependence' and not, for example 'interaction'. The latter would be too weak as an indication of the relationship between these modern theologians and philosophy. The philosophical system or method is for them not a subordinate auxiliary used for the clarification of certain concepts, but it constitutes an integral and material part of their theology” p. 3, 4. Cf. ook sy bydrae Calvinism and present day theological tendencies. *In: Die atoomecu — „in U lig”, p. 67.*

vanuit die wortel uit moet die wetenskap „in U lig” beoefen word om werklik Christelik te kan wees. Miskien het ons dit nog nie deeglik besef nie. Anders sou ons nie so bekommerd gewees het oor wat presies nou die *verskil* tussen die Christelike en die sogenaamde neutrale wetenskapsbeoefening is nie.

2.2 Meer besinning oor hoe dit moet en minder kritiek op hoe dit nie mag nie

Hoe moet die Skrif in die wetenskap gebruik word, sodat ons werklik ’n radikale Christelike wetenskap kan hê? Oor hoe dit *nie* gebruik behoort te word nie, is ons meestal eenstemming (byvoorbeeld nie biblisisties as ’n soort handboek nie). Maar hoe dan wel – dit weet ons nog steeds nie. Ek het die indruk dat ons nog nie veel verder as ’n paar algemene uitgangspunte, teorieë of skemas gevorder het nie. Die mooi klinkende formules word egter weinig in konkrete gevalle in spesifieke wetenskappe toegepas.

Om verandering in die onbevredigende situasie te bring, sou die volgende dalk oorweeg kon word.

2.3 ’n Meer probleemgerigte en minder sisteemgerigte aanpak

Hiermee word bedoel dat ons ’n stappie verder as sogenaamde „algemene Skrifperspektiewe” moet kom. Ons moet probeer om na die lig van die Skrif vir heel *konkrete* probleme in *spesifieke* wetenskappe te soek. Die Skrif moet nie in die eerste plek bestudeer word om ’n mooi, logiese sisteem daaruit af te lei nie. Mag die Skrif nie ook as *direkte* kenbron gebruik word nie?

2.4 Meer gerigte, gesamentlike Skrifstudie

Om die Skrif te bestudeer met die oog op gebruik in die wetenskap is nie ’n maklike taak nie. Skrifstudie met die oog op ons alledaagse lewe word al afgeskeep. Ek wonder hoeveel sogenaamde Christenwetenskaplikes doen daagliks Skrifstudie spesifiek met die oog op positivering vir sy wetenskaplike aktiwiteit. Kom ons in die klasse verder as Skriflesing en gebed om 07h50 of afsluiting by die laaste periode?

As ons werklik iets wil bereik, sal dosente in dieselfde vak saam gereeld tyd vir gerigte Skrifstudie moet maak. In ’n groep kan ’n mens mekaar help en stimuleer.

Ook in die klasse sal dosente saam met studente met die oog op hul vak en *spesifieke* probleme in hul vak *direkte* Skrifstudie moet doen en nie ter-

loops net na 'n teksie verwys nie. So sal die studente kan leer: wat werklike Christelike wetenskapsbeoefening is – nie net in teorie nie maar in praktyk.

2.5 Meer geleentheid vir besinning deur almal

As ons werklik iets wil bereik, sal baie meer tyd vrygemaak moet word. Die hele opset aan die Christelike universiteit sal moet verander om spesiaal vir besinning tyd af te sonder. Soveel moontlik dosente en studente sal daarby betrek moet word en nie net enkeles wat „kragtens hul vak” (teologie, wysbegeerte of wetenskapsleer) verplig is om hulle daarmee besig te hou nie.

2.6 Nie net 'n verligte veld nie, maar ook 'n gegrepe hart

Die Woord mag nie maar net (soos 'n studeertafellamp) 'n lig *van buite* wees wat die veld van ondersoek moet verhelder nie (of 'n *bril* waardeur ons alles beskou nie). Op hierdie wyse sou 'n ongelowige wat iets van die Bybel weet ook 'n „Christelike” wetenskaplike kan wees! Daar moet ook verligting *van binne*, van die hart wees. Die „in Christus wees” mag nie ontbreek nie. Die Gees van God moet op ons harte beslag lê en ons verstand verlig.

Soos Woord en Gees altyd saamgaan, so moet 'n verligte veld en 'n gegrepe, verligte hart onafskeidelik verbonde wees as ons werklik 'n Christelike wetenskap wil hê. Is dit nodig om hier nog by te voeg dat die gebed om die verstaan van die Woord en die verligting van die Gees nooit mag ontbreek nie...

2.7 Nie net God se Woord nie, maar ook sy Werke

Die Heilige Skrif is nie die enigste openbaring van God nie. Die openbaring van God in die natuur het by ons nog hoofsaaklik 'n belydenisartikel gebly. Al die probleme in hierdie verband en die implikasies vir die Christelike wetenskapsbeoefening is nog nie werklik deurdink nie. (Die foutiewe stelling word nog dikwels gemaak dat die teologie alleen God se Woordopenbaring en die ander wetenskappe alleen God se Werke-openbaring bestuur.) Hoe moet ons as Christen-wetenskaplikes God se openbaring in die skepping verstaan? Goddelike Openbaring is gesagvol en moet gehoorsaam word. As God se openbaring in die natuur nie minderwaardig is nie (uit die weinig aksent wat ons daarop lê, wil dit so lyk), hoe moet ons in ons wetenskapsbeoefening voor hierdie openbaring buig?

Bloot terminologies sit ons hier al met probleme. Verskillende benaminge

boos woord- en skeppingsopenbaring, besondere en algemene openbaring, bonatuurlike en natuurlike openbaring, is reeds aan die tweërlei openbaring van God gegee. In die meeste van die terme sit wel enige sin. Die onderskeid tussen skeppings- en woordopenbaring het byvoorbeeld op die verskillende *middele* waardeur God Homself openbaar, betrekking. Algemene en besondere openbaring dui meer op die verskil in *omvang* terwyl met natuurlike en bonatuurlike openbaring op die *aard* van die openbaring gewys word.

In al drie gevalle kan die terminologie egter tot misverstand aanleiding gee.

Teen woordopenbaring in eersgenoemde geval is daar geen beswaar nie maar wel teen die term „skeppingsopenbaring”. Skeppingsopenbaring kan tot misverstand aanleiding gee, aangesien dit nie duidelik tot uitdrukking bring dat dit God self is wat openbaar en nie die skepping wat God openbaar nie. Openbaring is nie dieselfde as die (passiewe) openbaarwording van God nie maar 'n (aktiewe) daad van God.

Ook die onderskeid algemeen:besonder kan bloot terminologies reeds verkeerd wees, aangesien die sogenaamde algemene openbaring van God steeds 'n besondere karakter dra. Afgesien nog van die terminologiese beswaar kan die terminologie ook die aanwesigheid van 'n tweeterreineleer van natuur (die algemene) en genade (die besondere) verrai.

Dit is duidelik die geval by die onderskeid tussen natuurlike en bonatuurlike openbaring. Die openbaring van God kan egter nie reg begryp word as die natuurgnademotief in sy verskillende variasies daarop toegepas word nie.

God se woordopenbaring is nie iets misterieus of bonatuurlik nie maar eenvoudig God se woord. God self mag nie as bonatuurlik teenoor die natuur bestem word nie (aangesien dit te veel aan 'n dualistiese ontologie herinner) en daarom ook nie sy woordopenbaring nie. God se woordopenbaring is juis „natuurlik”, omdat dit in mensetaal gegee en op skrif gestel deel van ons alledaagse bestaan geword het en deur elkeen gelees en begryp kan word. Om aan die ander kant van natuurlike openbaring te spreek, is ook nie verkieslik nie, aangesien dit nie 'n natuurlike nie maar 'n goddelike gebeure is.

Dit is om die rede wat verkies word om liever van die woord- en werkeopenbaring van God te spreek.

Verder is vir die Christenwetenskaplike ook van groot belang om te weet wat die verband en verhouding is tussen God se tweërlei openbaring. In gedagte moet gehou word dat die onderskeiding tussen die twee openbaringsvorme geen skeiding mag beteken nie. Dit sou verkeerd wees om God se

woordopenbaring naas of (volgens die tweeterreineleer) bo sy werke te plaas, aangesien God se woorde en werke nie los van mekaar staan nie. Sy woord, so blyk uit die Skrif, is 'n skeppende, verlossende, werkende woord! Sy woordopenbaring dien ook ter verklaring van sy werke. Calvyn het tereg beklemtoon dat God se werke deur die bril van sy woord gesien moet word om hulle reg te kan begryp. Dit beteken onder meer dat die natuur nie God verklaar of openbaar nie, maar dat omgekeerd God se woord die natuur verlig, sodat dit noodsaaklik is om die natuur (dit wil sê die aardsgeskepe werklikheid) in die lig van sy woord te bestudeer. Die onsienlike (God) word dus nie (soos in die geval van 'n natuurlike teologie) uit die sienlike (aardse) werklikheid verklaar nie. Die sienlike, sigbare dinge moet uit die (openbaring van die) onsienlike verklaar word (Hebr. 11:3).

Indien daar 'n skeiding tussen God se woord- en werkeopenbaring gemaak word, kan dit daartoe aanleiding gee dat die mens die een teen die ander wil afspeel. Die sogenaamde algemene openbaring mag egter nie as konkurrent beskou word van waaruit die absoluutheid van die sogenaamde besondere openbaring bevraagteken word of gerelativeer word nie, net soos wat die woordopenbaring nie die werkeopenbaring van God oorbodig maak nie. Die werkeopenbaring is noodsaaklik, want, soos voorheen aange- toon, bied dit aan ons die gekonkretiseerde wil van God in die wette vir die geskepe dinge. Die één openbaring van God mag dus nooit opgebreek en as twee losstaande openbarings naas of onder mekaar gestel word nie.

Natuurlik beteken dit nie dat die twee openbaringsmiddele wat God ge- bruik nie inhoudelik ook duidelik onderskei moet word nie. God openbaar in sy woordopenbaring in die eerste plek Homself, terwyl dit sy ewig krag en goddelikheid, dit wil sê sy gekonkretiseerde wil vir die geskepe dinge is wat die inhoud van sy werkeopenbaring uitmaak.

As hierdie enkele flitse en fragmente tot 'n ernstige besinning en nuwe diepte mag stimuleer, was die poging om dit op skrif te stel die moeite werd.

**